

KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINI MOLIYALASHTIRISHDA KREDIT SKORING TIZIMINI JORIY ETISH VA MOLIYAVIY RESURSLARNI AJRATISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH ORQALI TADBIRKORLIK SUBYEKTLARIGA QULAYLIK YARATISH

Soatov Abbos Baxromovich

(TBC bank mijozlarga xizmat ko'rsatish bo'limi katta mutaxassisi,

Oriental universiteti mustaqil tadqiqotchisi)

baxromovich4@gmail.com Telefon:977770180

Annotatsiya : Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va tadbirkorlik subyektlariga ajratilayotgan bank kreditlarini baholash va moliyalashtirishda skoring tizimidan foydalanishning zaruriyati, afzalliklari va amaliy joriy etish mexanizmlari tahlil qilingan. Amaldagi kredit baholash tizimining kamchiliklari, subyektiv qarorlar, noto'g'ri resurs taqsimoti va bank-tadbirkor o'rtasidagi axborot nomutanosibligi masalalari ochib berilgan. Maqolada xalqaro tajribalar (AQSH, Yevropa Ittifoqi, Janubiy Koreya) asosida kichik biznes uchun mo'ljallangan kredit skoring modellarining afzalliklari tahlil qilinib, O'zbekiston sharoitiga mos innovatsion yechimlar – raqamli baholash, sun'iy intellekt (AI), fintech platformalari orqali avtomatlashtirilgan kredit reyting tizimlarini ishlab chiqish taklif etiladi. Skoring tizimi asosida moliyalashtirish mexanizmini joriy etish natijasida bank xizmatlarining ochiqligi, tezkorligi va samaradorligi ortishi, kichik biznesning moliyaviy inklyuziyasi kengayishi ilmiy asosda asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Kichik biznes subyektlari, moliyalashtirish samaradorligi, kredit skoring tizimi, bank xizmatlari, raqamli baholash, sun'iy intellekt, fintech, xalqaro tajriba, kredit reytingi, O'zbekiston bank tizimi.

Annotation: This article explores the necessity and practical mechanisms of implementing credit scoring systems in the financing process for small business and

entrepreneurial entities in Uzbekistan. It analyzes shortcomings in the current credit assessment framework, such as subjectivity in decisions, inefficient resource allocation, and information asymmetry between banks and businesses. Drawing on international experiences (USA, EU, South Korea), the article evaluates the effectiveness of credit scoring models tailored for SMEs and proposes AI-driven, automated rating systems through fintech platforms for the Uzbek context. The adoption of a scoring-based financing system is shown to enhance transparency, efficiency, and financial inclusion of small businesses.

Keywords: Small business entities, financing efficiency, credit scoring system, banking services, digital assessment, artificial intelligence, fintech, international experience, credit rating, Uzbekistan banking system.

Аннотация: В данной статье рассматриваются необходимость и практические механизмы внедрения системы кредитного скоринга в процессе финансирования субъектов малого бизнеса и предпринимательства в Узбекистане. Проанализированы недостатки существующей системы оценки кредитоспособности, включая субъективизм в принятии решений, неэффективное распределение ресурсов и информационное неравенство между банками и предпринимателями. На основе международного опыта (США, ЕС, Южная Корея) обоснованы преимущества скоринговых моделей, ориентированных на малый бизнес. Предлагается внедрение инновационных решений, включая автоматизированные системы рейтинга с использованием ИИ и финтех-платформ, адаптированных к условиям Узбекистана. Внедрение скоринговой модели приведет к повышению прозрачности, эффективности и финансовой инклюзии малого бизнеса.

Ключевые слова: Субъекты малого бизнеса, эффективность финансирования, система скоринга, банковские услуги, цифровая оценка, искусственный интеллект, финтех, международный опыт, кредитный рейтинг, банковская система Узбекистана.

KIRISH

So‘nggi yillarda dunyo iqtisodiyotida yuz berayotgan o‘zgarishlar, xususan, raqamli transformatsiya, sun‘iy intellekt asosidagi moliyaviy xizmatlarning kengayishi, kichik biznes subyektlarini moliyalashtirishda ham tub o‘zgarishlarni talab qilmoqda. Bozor iqtisodiyotining rivojlangan bosqichlarida kichik biznes va tadbirkorlik subyektlari milliy iqtisodiyotning tayanchiga aylanib bormoqda. Ularning faoliyatini samarali moliyalashtirish esa zamonaviy, aniq va shaffof qaror qabul qilish mexanizmlariga tayanadi. Shu nuqtayi nazardan, kredit skoring tizimini joriy etish kichik biznes subyektlariga ajratiladigan moliyaviy resurslarning oqilona va samarali taqsimlanishini ta‘minlashda muhim vosita sifatida namoyon bo‘lmoqda.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida kichik va o‘rta biznes subyektlarini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylangan bo‘lib, u iqtisodiyotning muhim harakatlantiruvchi kuchi sifatida qaralmoqda. Prezident Shavkat Mirziyoyev ta‘kidlaganidek, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash strategik yo‘nalish bo‘lib, u bandlik, eksport, investitsiya va innovatsion taraqqiyotning asosiy manbalaridan biri hisoblanadi.

Ayniqsa, 2025-yilgacha kichik va o‘rta biznesning yalpi ichki mahsulotdagi ulushini 55 foizga yetkazish, 70 milliard dollarlik qo‘shilgan qiymat yaratish, 1,5 million doimiy ish o‘rni tashkil etish kabi aniq ko‘rsatkichlar asosida sohaga yo‘naltirilgan 10 milliard dollarlik resurslar kichik biznes uchun moliyalashtirish tizimini tubdan takomillashtirish zaruratini yuzaga chiqarmoqda. Shu nuqtai nazardan, moliyalashtirish tizimini zamonaviy kredit skoring texnologiyalari, sun‘iy intellekt asosidagi baholash tizimlari va raqamli bank xizmatlari bilan uyg‘unlashtirish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda kichik biznes subyektlari kredit olish jarayonida ko‘plab muammolarga duch kelmoqda. Jumladan, moliyaviy barqarorlikni aniqlashda subyektiv yondashuvlar, yetarli garov ta‘minotining yo‘qligi, ma‘lumotlar

bazasining fragmentarligi hamda kredit resurslarini ajratishdagi hududiy tengsizliklar mavjud. Bu esa kichik biznes uchun bank xizmatlarining sifati va qulayligi pasayishiga olib keladi.

Kredit skoring tizimi asosan jismoniy shaxslar uchun keng joriy etilgan. Hozirda O‘zbekistonda kredit byurolari tomonidan jismoniy shaxslarning skoring ballari ishlab chiqilmoqda. Biroq kichik biznes va tadbirkorlar uchun bunday tizimning to‘liq ishlab chiqilmaganligi, banklar o‘zlarining ichki reyting mezonlaridan foydalayotganligi, kredit ajratish jarayonini sekinlashtirmoqda va ba’zi hollarda kredit resurslarining noto‘g‘ri taqsimlanishiga olib kelmoqda.

Shu boisdan, bu ilmiy ishda kichik biznes subyektlarini moliyalashtirishda kredit skoring tizimining joriy etilishi, uning iqtisodiy va institutsional asoslari, xalqaro tajribasi, O‘zbekiston bank tizimida qo‘llanish imkoniyatlari ilmiy tahlil qilinadi va amaliy takliflar ishlab chiqiladi.

Asosiy qism

Kichik biznes subyektlari (KBS) har qanday rivojlanayotgan davlat iqtisodiyotida muhim rol o‘ynaydi. O‘zbekiston Respublikasida ham bu subyektlar iqtisodiy faoliyatning asosiy drayverlaridan biri sifatida qaralmoqda. Davlat rahbari Shavkat Mirziyoyev 2025-yil 19-mart kuni kichik va o‘rta biznes vakillari bilan bo‘lib o‘tgan uchrashuvda ushbu sohani qo‘llab-quvvatlash strategik yo‘nalish sifatida belgilab bergan: **“Tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash – bizning strategik yo‘limiz.”**¹

So‘nggi yillarda mamlakatda kichik biznesning rivojlanishi uchun muhim huquqiy va iqtisodiy sharoitlar yaratildi. Xususan, statistik ma‘lumotlarga ko‘ra, O‘zbekistonda kichik biznes subyektlarining soni 2020–2024 yillarda **1,5 baravarga oshgan**, va bu subyektlar orqali **10,5 milliondan ortiq ish o‘rni yaratilgan**. KBS’lar YAIMning **50% dan ortig‘ini**, eksportning **30% ga yaqinini**

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2025-yil 19-mart kuni kichik va o‘rta biznes vakillari bilan o‘tkazilgan ochiq muloqot

va **sanoat mahsulotlarining 33% ini** tashkil etmoqda. Biroq, moliyalashtirish tizimining samarasizligi ushbu sohaning to‘liq salohiyatini amalga oshirishda jiddiy to‘siq bo‘lib qolmoqda.

Moliyaviy resurslardan foydalanishdagi muammolar quyidagilardan iborat:

- ✓ An’anaviy bank kreditlariga kirishning murakkabligi;
- ✓ Kichik biznes subyektlarining moliyaviy hisobot yuritishdagi cheklovlari;
- ✓ Kredit olishda zarur garov ta’minotining yo‘qligi;
- ✓ Banklar tomonidan kredit ajratishda subyektiv qarorlar ustunligi;
- ✓ Raqamli texnologiyalar, xususan, kredit skoring tizimlarining sust rivojlanganligi.

Kredit skoring tizimi — bu qarz oluvchining to‘lovga layoqatlilik darajasini aniqlashda sun’iy intellekt va algoritmlar asosida avtomatlashtirilgan baholash tizimidir. Mazkur tizim jismoniy shaxslar uchun O‘zbekistonda qisman joriy etilgan bo‘lsa-da, **kichik biznes subyektlariga nisbatan tizimli shaklda tatbiq etilmagan**. Bu esa kredit resurslarini ajratishda subyektivlik, korrupsiyaviy xavf va noratsional qarorlarni kuchaytiradi.

Dunyo tajribasiga murojaat qilsak, rivojlangan davlatlarda kichik biznesni moliyalashtirishda skoring tizimlari keng qo‘llaniladi:

- **AQSH**da FICO, Experian va boshqa platformalar orqali kichik bizneslar uchun **500 ming dollargacha kreditlar** avtomatik skoring orqali ajratiladi;
- **Yevropa Ittifoqi** mamlakatlarida kichik va o‘rta korxonalar uchun “SME Scorecard” tizimi mavjud bo‘lib, kredit bahosi, biznes-reja va sektor risklari asosida tezkor qarorlar qabul qilinadi;
- **Janubiy Koreya va Singapur**da fintech kompaniyalar kredit skoringni sun’iy intellekt asosida mustaqil amalga oshiradi.

O‘zbekistonda esa bunday tizimlar asosan yirik banklardagina mavjud bo‘lib, ular ham jismoniy shaxslar uchun ishlaydi. Kichik biznes uchun esa bu tizimni quyidagicha joriy etish mumkin:

- ✓ **Avtomatlashtirilgan reyting algoritmlarini yaratish (AI asosida)** – bu orqali kompaniyaning soliq to‘lovi, faoliyat muddati, aylanma mablag‘i, ishchi soni va bank tarixiga asoslanadi;
- ✓ **Fintech kompaniyalarning baholashdagi ishtirokini kuchaytirish;**
- ✓ **“Digital Credit Passport” – KBS uchun yagona raqamli profil tizimini joriy etish;**
- ✓ **Hududiy moliya markazlarida kredit skoringni joriy etish orqali markazlashmagan qaror qabul qilish tizimini yo‘lga qo‘yish.**

Shuningdek, **Islomiy moliyalashtirish**ning kichik biznesda tatbiq etilishi ham yangi imkoniyatlar yaratadi. O‘zbekistonda 2024-yildan boshlab Islom taraqqiyot banki bilan hamkorlikda ba’zi islomiy moliyaviy vositalar joriy etila boshlandi (masalan, ijara, mudaraba, musharaka asosidagi bitimlar). Bu usullar garovsiz va foizsiz moliyalashtirish imkonini beradi.

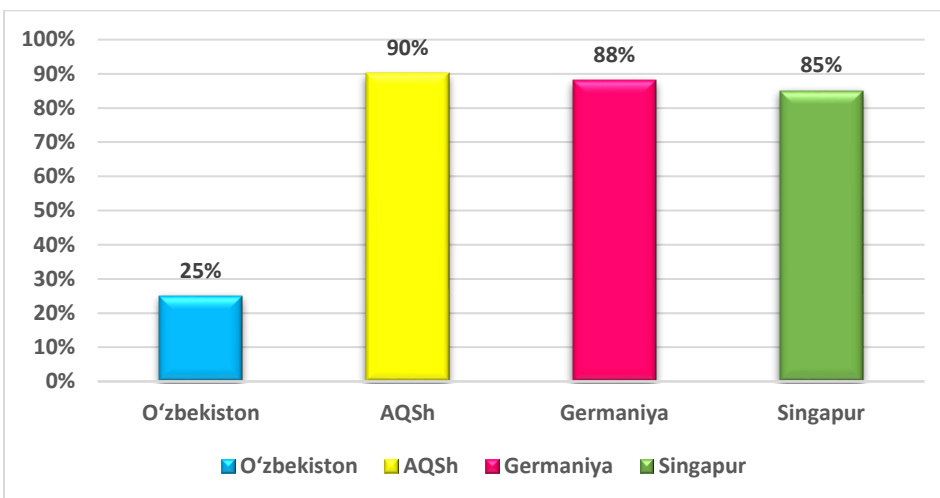
Quyidagi grafikda O‘zbekiston va xalqaro tajribalarda kredit olish muddati va baholash mexanizmlarining farqi ko‘rsatilgan:

Mamlakat	Skoring tizimi mavjudligi	Kredit olish muddati	Baholash mezonlari
O‘zbekiston	Cheklangan (faqat yirik banklar)	15–30 kun	Subyektiv, garovga asoslangan
AQSH	To‘liq avtomatlashtirilgan	1–3 kun	AI, FICO, soliq, aylanma
Germaniya	Skoring + bank tahlili	3–7 kun	Risk indeksi, biznes-reja

Singapur	Fintech orqali skoring	24 soat ichida	AI + real vaqtdagi tahlil
----------	------------------------	----------------	------------------------------

1-jadval: Kichik biznes uchun kredit baholash tizimi bo'yicha solishtirma tahlil (2024)

1-grafik: Kichik biznes va tadbirkorlar uchun skoring tahlili

Quyidagi 1-grafik skoring tizimidan **kichik biznes subyektlari** tomonidan foydalanish darajasini xalqaro miqyosda taqqoslab ko'rsatadi. Grafikdagi asosiy e'tibor O'zbekiston holatiga qaratilgan bo'lib, u boshqa rivojlangan davlatlar bilan solishtirilgan.

Kichik biznes va tadbirkorlar uchun:

- O'zbekistonda skoring tizimidan foydalanish darajasi **bor-yo'g'i 25%** atrofida bo'lib, bu jiddiy orqada qolish holatini anglatadi.
- Shu bilan birga, AQSh (90%), Germaniya (88%) va Singapur (85%)da bu tizim kichik biznesni moliyalashtirishda keng qo'llanilmoqda.

Skoring tizimi O'zbekistonda jismoniy shaxslar uchun ancha faol ishlatilayotgan bo'lsa-da, kichik biznes va tadbirkorlik sektorida bu tizim deyarli joriy etilmagan. Bu esa kredit ajratishdagi subyektiv yondashuv, korrupsiyaviy xavf va resurslarning samarasiz taqsimlanishiga olib keladi

Yuqoridagi tahlillardan kelib chiqib, O'zbekistonda kichik biznesni samarali moliyalashtirish uchun quyidagi muhim yo'nalishlarni amalga oshirish lozim:

- ✓ Skoring tizimini institutsional darajada joriy etish;
- ✓ Fintech kompaniyalarga ma'lumotlar bazasiga kirish huquqini berish;
- ✓ Banklar uchun yagona "KBS reyting platformasi"ni ishga tushirish;
- ✓ Innovatsion moliyalashtirish instrumentlari (masalan, crowd-funding, peer-to-peer lending)ni huquqiy asosda rivojlantirish;
- ✓ Bank xodimlarini skoring asosidagi kredit baholash bo'yicha qayta tayyorlash.

Yuqoridagi chora-tadbirlar amalga oshirilsa, kichik biznesga kredit ajratish tezlashadi, bank resurslarining samarasiz taqsimlanishi kamayadi va eng asosiysi, kichik tadbirkorlik faolligi oshadi.

Taklif va yechimlar

Kichik biznes subyektlarini (KBS) moliyalashtirishda kredit ajratish mexanizmlarini takomillashtirish, ayniqsa, ularning kreditga layoqatlilikini aniqlashda skoring tizimlaridan foydalanish muhim strategik yo'nalishlardan biridir. Shu nuqtai nazardan, O'zbekistonda KBS uchun alohida va innovatsion yondashuvga asoslangan **Yagona Milliy Skoring Platformasini** yaratish dolzarb vazifadir. Mazkur platforma sun'iy intellekt (AI) asosida ishlaydi va avtomatik baholash mexanizmlari orqali tadbirkorning moliyaviy holati, biznes faoliyati va kredit salohiyatini kompleks tarzda tahlil qiladi. Tizimda soliq to'lovlari, bank hisobvaraqlari harakati, ishchilar bandligi, ijtimoiy to'lovlar, shuningdek, ilgari olingan kreditlar va ularning to'lanish intizomi kabi omillar integratsiyalashgan bo'ladi.

Ushbu tizimni to'liq va samarali joriy etish uchun, barcha banklar o'rtasida yagona reyting mezonlarini ishlab chiqish va kredit skoring tahlil markazini tashkil etish zarur. Bu markaz kredit qarorlarini subyektiv yondashuvdan xoli, shaffof va

avtomatlashtirilgan usulda qabul qilish imkonini yaratadi. Natijada inson omiliga bogʻliq boʻlgan korrupsion xavflar kamayadi, qarorlar tezlashadi va adolatli taqsimotga erishiladi.

Shu bilan birga, har bir kichik biznes subyekti uchun “Raqamli kredit pasporti” tizimini joriy etish maqsadga muvofiqdir. Ushbu pasport tadbirkorning moliyaviy holati, skoring reytingi va kreditga layoqatlilik darajasini real vaqt rejimida koʻrsatadi va barcha banklar tomonidan tan olinadi. Natijada, banklar va boshqa moliyaviy institutlar ushbu raqamli pasport asosida qoʻshimcha tekshiruvlarsiz kredit ajratish qarorini tez va ishonchli qabul qilish imkoniyatiga ega boʻladi.

Bundan tashqari, mustaqil fintech kompaniyalarini skoring baholash jarayoniga jalb qilish orqali bozor mexanizmlarini faollashtirish mumkin. Ular litsenziyalangan holda baholovchi tashkilot sifatida faoliyat yuritib, banklarga oʻz skoring reytinglarini taqdim etadi. Bu esa kredit xizmatlari sifati, tezligi va raqobatbardoshligini oshiradi.

Moliyaviy inklyuziya darajasini yanada kengaytirish uchun, islomiy moliyalashtirish asosidagi garovsiz va foizsiz moliyaviy vositalarni (masalan, mudaraba, musharaka) keng joriy etish lozim. Bu holatda ham skoring reytingi asosiy baholash mezonini sifatida xizmat qiladi: yuqori ishonch reytingiga ega KBS ustuvor tartibda moliyalashtiriladi.

Yana bir muhim yoʻnalish – bu kredit portfellarini diversifikatsiya qilishdir. Yaʼni, skoring reytingi yuqori boʻlgan kichik biznes subyektlariga alohida portfel siyosati ishlab chiqilib, ularga nisbatan eng maqbul shartlarda resurs ajratiladi. Bu yondashuv banklar uchun kredit yoʻqotish xavfini kamaytiradi va moliyaviy barqarorlikni taʼminlaydi.

Kutilayotgan natijalar ham tahsinga loyiq: mazkur takliflar amaliyotga joriy etilganda, KBS uchun kredit olish muddati 3–5 kungacha qisqaradi, ajratilayotgan kreditlarning 40–60 foizi avtomatik skoring asosida beriladi, kichik biznesga

yoʻnaltirilgan moliyaviy resurslar hajmi oʻrtacha 1,5–2 barobarga ortadi, subyektiv yondashuv 70 foizgacha kamayadi va raqobatbardosh tadbirkorlar soni keskin oshadi. Natijada, Oʻzbekiston iqtisodiyotida kichik biznes subyektlari uchun moliyaviy muhit shaffof, samarali va barqaror asosda rivojlanadi.

Xulosa

Oʻzbekiston iqtisodiyotida kichik biznes subyektlari (KBS) muhim tarkibiy boʻgʻin sifatida iqtisodiy oʻsish, bandlik va innovatsion faoliyatda yetakchi oʻrinni egallamoqda. Biroq ularning moliyalashtirishda duch kelayotgan muammolar, ayniqsa kredit ajratishdagi subyektivlik, murakkab byurokratik jarayonlar va raqamli baholash tizimlarining yetishmasligi, tadbirkorlik faoliyatining barqaror rivojlanishiga jiddiy toʻsiq boʻlmoqda.

Tadqiqotda kredit ajratishda **skoring tizimini** joriy etish va takomillashtirish orqali mazkur muammolarga samarali yechim topish imkoniyatlari koʻrib chiqildi. Skoring baholashga asoslangan kreditlash mexanizmi – kichik biznes uchun moliyalashtirishni tezlashtiradi, adolatli, ochiq va xavfsiz muhit yaratadi. Ayniqsa, **sunʼiy intellektga asoslangan baholash, raqamli kredit pasportlari, fintech kompaniyalarini jalb etish, va islomiy moliyalashtirish vositalaridan foydalanish** orqali kompleks kredit baholash tizimi shakllanishi mumkin.

Tadqiqotda ilgari surilgan takliflar natijasida:

- ✓ Kredit olish jarayoni soddalashadi va tezlashadi;
- ✓ Moliyaviy resurslar yuqori reytingli tadbirkorlarga yoʻnaltiriladi;
- ✓ Banklar uchun xavf darajasi kamayadi va yoʻqotishlar minimallashtiriladi;
- ✓ Kichik biznes subyektlarining raqobatbardoshligi va bozorga kirib kelish koʻrsatkichi ortadi.

Xulosa qilib aytganda, KBSʼlar uchun skoring tizimining joriy etilishi nafaqat kredit ajratish samaradorligini oshiradi, balki Oʻzbekistonda biznes muhiti sifatini yaxshilash, investitsion jozibadorlikni oshirish va innovatsion iqtisodiyot sari dadil

qadam tashlashga zamin yaratadi. Mazkur yondashuv iqtisodiy islohotlarning keyingi bosqichida moliyaviy inklyuziyani kuchaytirish va tadbirkorlikni keng ommalashtirishda muhim strategik vositaga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish bo'yicha kichik va o'rta beznis vakillari bilan uchrashuvi 2025 yil 19 mart.
2. O'zbekiston Respublikasi "Tadbirkorlik faoliyatining erkinligi kafolatlari to'g'risida"gi 2012-yil 2-may, O'RQ-328-son Qonuni. www.lex.uz
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy sayti: www.cbu.uz
4. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma'lumotlari: www.stat.uz
5. Xalilov M.X. "Tadbirkorlik asoslari", Toshkent: 2021.
6. "Yangi O'zbekiston iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlik", Ilmiy maqolalar to'plami, Iqtisodiyot va ta'lim jurnali, 2023.
7. OECD (2022). "SME and Entrepreneurship Outlook". www.oecd.org
8. World Bank (2023). "Financing Small and Medium Enterprises". www.worldbank.org
9. IMF (2023). "Digital Banking and Credit Scoring Systems in Emerging Economies".
10. IFC (International Finance Corporation). "Credit Infrastructure & Risk Scoring for SMEs", 2022.
11. Zaytsev A.A. "Tsifrovoy bank i fintech: realnost i perspektivy", Moskva: 2021.
12. Khan, H. & Ahmed, A. (2022). "Islamic Finance for Small Businesses: Global Practice and Challenges", Islamic Finance Journal.
13. UzbekInvest Research Center (2024). "Fintech va sun'iy intellekt texnologiyalari asosida moliyaviy xizmatlar".

14. Asian Development Bank (ADB). “Digital Credit Systems for SMEs in Central Asia”, 2023.
15. Tashkent Institute of Finance ilmiy jurnallari va maqolalari (2020–2024 yillar).
16. Murodov A.K. “Kichik biznesni moliyaviy qo‘llab-quvvatlashda banklarning roli”, Iqtisodiyot va moliya jurnali, 2022.
17. UNDP Uzbekistan. “SMEs and Inclusive Growth in Uzbekistan”, 2021.
18. Islamic Development Bank (IDB). “Islamic Microfinance and Small Enterprise Development”, 2022.
19. European Bank for Reconstruction and Development (EBRD). “Credit Scoring Systems in Transition Economies”, 2023.
20. Fintech Times. “How AI is Reshaping SME Lending Across the Globe”, 2023.